

ENERGETIKA SAMARADORLIGINI OSHIRISH VA ENERGIYA TEJASH MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING ILMIY-ASOSIY TAMOYILLARI

Muallif: Karimova Noila Mamatqul qizi

Kalit soʻzlar: *Energiya samaradorligi, energiya tejash, qayta tiklanuvchi energiya, yashil iqtisodiyot, barqaror rivojlanish, energiya auditi*

Annotatsiya: *Global miqyosda energiya resurslariga boʻlgan talabning ortib borishi, ekologik muammolarning chuqurlashuvi va barqaror rivojlanish konsepsiyasining ustuvor yoʻnalish sifatida qaror topishi energiya samaradorligini oshirishni zamon talabi sifatida koʻrsatmoqda. Oʻzbekiston Respublikasida ham energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish hamda aholi oʻrtasida energiya tejash madaniyatini shakllantirish davlat siyosatining muhim yoʻnalishlaridan biri sifatida belgilangan. Mazkur maqolada energiya samaradorligini oshirish mexanizmlari, energiya tejash madaniyatining ijtimoiy-psixologik omillari hamda xalqaro tajribaga asoslangan yondashuvlar tahlil qilinadi.*

KIRISH

Soʻnggi oʻn yilliklarda energiya resurslarining kamayib borishi va global iqlim oʻzgarishlari energiya siyosatini tubdan qayta koʻrib chiqishni taqozo etmoqda. Jahon banki (2) maʼlumotlariga koʻra, energiya samaradorligini oshirish 2050-yilgacha global issiqxona gazlari chiqindilarini 40% gacha kamaytirish imkonini beradi. Xalqaro energetika agentligi (1) esa energiya tejavchi texnologiyalarni keng joriy etish orqali ishlab chiqarish samaradorligini oʻrtacha 25–30% oshirish mumkinligini taʼkidlaydi. Oʻzbekiston sharoitida ham bu borada katta salohiyat mavjud. Mamlakatda energiya resurslarining qariyb 60% sanoat tarmoqlarida, 25% esa transport va uy-joy-kommunal xoʻjaligida sarflanadi (6). Shu bois energiya samaradorligini oshirish masalasi iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy jihatdan muhimdir.

Asosiy qism:

1. Energiya samaradorligini oshirishning texnologik omillari. Zamonaviy energiya tejamkor texnologiyalar–LED yoritish tizimlari, issiqlik izolyatsiyasi, avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari va qayta tiklanuvchi energiya manbalari (quyosh, shamol, biomassa)–energiya isteʼmolini sezilarli darajada kamaytiradi. “Siemens Energy” kompaniyasining 2023-yilgi hisobotida qayd etilishicha, sanoat jarayonlarini avtomatlashtirish orqali elektr energiyasi isteʼmolini 20% gacha qisqartirish mumkin.

2. Energiya auditi tizimini rivojlantirish. Energiya auditi ishlab chiqarish korxonalari va ijtimoiy obyektlarda energiya iste'molini tahlil qilib, yo'qotishlarni aniqlash va ularni kamaytirish choralari belgilash imkonini beradi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Energiya samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4675-son qarori (3) asosida bu tizim bosqichma-bosqich joriy etilmoqda.

3. Energiya tejash madaniyatini shakllantirish. Energiya tejash madaniyati – bu insonlarning energiya resurslariga nisbatan mas'uliyatli munosabati, ongli iste'mol odatlarini rivojlantirishdir. Ta'lim muassasalarida energiya samaradorligi bo'yicha fan va kurslarni joriy etish, ommaviy axborot vositalari orqali keng targ'ibot olib borish ushbu madaniyatni mustahkamlaydi. Masalan, Finlyandiya va Germaniyada maktab dasturlarida "Barqaror iste'mol" kurslari kiritilgan (5).

4. Huquqiy va iqtisodiy mexanizmlar. Davlat tomonidan energiya samaradorligini oshirishni rag'batlantirish uchun soliq imtiyozlari, subsidiyalar va grantlar tizimi muhim ahamiyatga ega. O'zbekistonda 2023-yilda qabul qilingan "Yashil energetika to'g'risida"gi Qonun (4) bu borada huquqiy asos yaratdi.

Xulosa: Energetika samaradorligini oshirish va energiya tejash madaniyatini rivojlantirish – bu nafaqat iqtisodiy foyda, balki ekologik xavfsizlik, barqaror rivojlanish va kelajak avlodlar farovonligining kafolatidir. Ushbu yo'nalishda texnologik innovatsiyalar, ta'lim tizimidagi islohotlar va fuqarolarning ekologik madaniyatini oshirish o'zaro uyg'un holda olib borilishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. International Energy Agency (IEA). Energy Efficiency 2022 Report. Paris, 2022.
2. World Bank. Global Energy Outlook 2023. Washington, D.C., 2023.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4675-son qarori, 2020-yil 20-aprel.
4. "Yashil energetika to'g'risida"gi Qonun, O'zbekiston Respublikasi Qonuni O'RQ-821, 2023-yil 1-iyul.
5. European Commission. Education for Sustainable Development Framework, Brussels, 2021.
6. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi hisobotlari, 2024